

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฐ
สารบัญภาพลายเส้น	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตการวิจัย	4
ข้อจำกัดของงานวิจัย	4
สมมติฐานงานวิจัย	5
แนวคิดในการวิจัย	6
ทบทวนวรรณกรรม	7
วิธีการดำเนินการวิจัย	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
ข้อตกลงเบื้องต้นที่ใช้ในการวิจัย	10
บทที่ 2 บริบทการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	11
พระราชประวัติรัชกาลที่ 4	11
การสถาปนาธรรมยุติกนิกายของวชิรญาณภิกษุ	14
การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 4	20
1. สถานการณ์ภายในของสยาม	20
2. สถานการณ์ภายนอกประเทศของสยาม	26
การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ไตรภูมิและความเชื่อที่มีต่อพุทธศาสนาของรัชกาลที่ 4	29

บทที่ 3	รายละเอียดของงานศิลปกรรมที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง	33
	วัดบรมนิवास	33
	1. ประวัติความเป็นมาของวัดบรมนิवास	33
	2. แผนผังเขตพุทธาวาสวัดบรมนิवास	33
	3. พระอุโบสถวัดบรมนิवास	35
	3.1 หน้าบันพระอุโบสถวัดบรมนิवास	35
	3.2 การประดับซุ้มประตู – หน้าต่างพระอุโบสถวัดบรมนิवास	35
	3.3 แผนผังสีมาและการประดับใบเสมาวัดบรมนิवास	36
	4. พระเจดีย์วัดบรมนิवास	36
	5. พระพุทธปฏิมาในพระอุโบสถวัดบรมนิवास	37
	6. จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบรมนิवास	38
	6.1 รายละเอียดงานจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบรมนิवास	38
	6.2 จิตรกรรมบนบานประตูและหน้าต่างพระอุโบสถวัดบรมนิवास	44
	วัดโสมนัสวิหาร	45
	1. ประวัติความเป็นมาของวัดโสมนัสวิหาร	45
	2. แผนผังเขตพุทธาวาสวัดโสมนัสวิหาร	45
	3. พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	46
	3.1 หน้าบันพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	48
	3.2 การประดับซุ้มประตู – หน้าต่างพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	48
	4. พระเจดีย์วัดโสมนัสวิหาร	48
	5. พระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	49
	5.1 หน้าบันพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	50
	5.2 การประดับซุ้มประตู – หน้าต่าง พระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	50
	5.3 แผนผังสีมาและการประดับใบเสมาวัดโสมนัสวิหาร	51
	6. พระพุทธปฏิมาวัดโสมนัสวิหาร	52
	6.1 พระประธานในพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	52
	6.2 พระประธานในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	53
	7. จิตรกรรมฝาผนังวัดโสมนัสวิหาร	54
	7.1. จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	54

	หน้า
7.2 จิตรกรรมบนบานประตูและบานหน้าต่างพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	55
7.3 จิตรกรรมบนเสาศระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	56
7.4 จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	57
7.5 จิตรกรรมบนบานประตูและบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	61
วัดปทุมวนาราม	62
1. ประวัติความเป็นมาของวัดปทุมวนาราม	62
2. แผนผังเขตพุทธาวาสวัดปทุมวนาราม	63
3. พระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	65
3.1 หน้าบันพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	65
3.2 การประดับซุ้มประตูและหน้าต่างพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	66
3.3 แผนผังสีมาและการประดับใบเสมาวัดปทุมวนาราม	67
4. พระเจดีย์วัดปทุมวนาราม	67
5. พระวิหารวัดปทุมวนาราม	68
5.1 หน้าบันพระวิหารวัดปทุมวนาราม	69
5.2 การประดับซุ้มประตูและหน้าต่างพระวิหารวัดปทุมวนาราม	70
6. พุทธปฏิมาวัดปทุมวนาราม	70
6.1 พระประธานในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	70
6.2 พระประธานในพระวิหารวัดปทุมวนาราม	70
7. จิตรกรรมวัดปทุมวนาราม	71
7.1 จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	71
7.2 จิตรกรรมบนบานประตูและหน้าต่างพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	74
7.3 จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม	74
7.4 จิตรกรรมบนบานประตูและหน้าต่างในพระวิหารวัดปทุมวนาราม	76
7.5 จิตรกรรมบนเสาศระวิหารวัดปทุมวนาราม	77
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	78
1. ประวัติความเป็นมาของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	78
2. แผนผังเขตพุทธาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	79
3. พระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	80
3.1 หน้าบันพระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	81

3.2 การประดับซุ้มประตูและหน้าต่างพระวิหาร	
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	81
3.3 แผนผังสีมาและการประดับใบเสมาวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	81
4. พระเจดีย์วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	82
5. พุทธปฏิมาในพระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	82
6. จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	83
6.1 จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร	83
6.2 จิตรกรรมบนบานประตูและหน้าต่างในพระวิหาร	85
วัดมกุฏกษัตริยาราม	86
1. ประวัติความเป็นมาของวัดมกุฏกษัตริยาราม	86
2. แผนผังเขตพุทธาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม	87
3. พระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	88
3.1 หน้าบันพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	89
3.2 การประดับซุ้มประตูหน้าต่างพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	89
4. พระเจดีย์วัดมกุฏกษัตริยาราม	89
5. พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	90
5.1 หน้าบันพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	91
5.2 การประดับซุ้มประตูหน้าต่างพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	91
5.3 การประดับใบเสมาวัดมกุฏกษัตริยาราม	91
6. พุทธปฏิมาวัดมกุฏกษัตริยาราม	93
6.1 พระประธานในพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	93
6.2 พระประธานในพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	93
7. จิตรกรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม	94
7.1 จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	94
7.2 จิตรกรรมบนบานประตูและบานหน้าต่างพระวิหาร	
วัดมกุฏกษัตริยาราม	94
7.3 จิตรกรรมบนเสาศระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	95
7.4 จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	96
7.5 จิตรกรรมบนบานประตูและบานหน้าต่างพระอุโบสถ	
วัดมกุฏกษัตริยาราม	99

บทที่ 4	วิเคราะห์ความหมายของงานจิตรกรรมและพระราชประสงค์ในการสร้างงาน	
	จิตรกรรมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	100
	เนื้อหาของงานจิตรกรรม	100
	1. ปรีศนาธรรม	101
	1.1 ปรีศนาธรรม วัดบรมนิวาส	101
	1.2 ฉพำภิชาติ	105
	2. ข้อควรปฏิบัติของพระสงฆ์	111
	2.1 ปลงสุภกรรม	111
	2.2 ธุดงค์วัตร	114
	2.3 วินัยสงฆ์	117
	2.4 เนื้อสัตว์ต้องห้าม น้ำอัฐิบ้าน และมหาผล	120
	3. พุทธประวัติ	124
	3.1 พุทธประวัติทั่วไป	124
	3.2 พุทธประวัติปภิกษณะ	126
	4. เอตทัคคะ	131
	5. พระพุทธเจ้า 5 พระองค์	143
	6. คติที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์	147
	6.1 สัตตัตนะ	147
	6.2 ปญจราชาภิเศก	149
	6.3 ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค	153
	6.4 พระราชพิธี 12 เดือน	155
	6.5. พระราชพิธีปลงพระศพพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี	158
	7. วรรณกรรม	161
	7.1 อีเหนา	161
	7.2 ศรีธนญชัย	164
	8. เมืองสุท้สสนคร	168
	9. สุภำษิตคำสอน	171
	10. อายตนะ	174
	11. เทวดานางฟ้าเหาะบนก้อนเมฆ	176
	12. ทวารบาล	181

	หน้า
12.1 ทวารบาลและเครื่องบูชาอย่างจีน	181
12.2 ทวารบาลแบบตะวันตกและเครื่องบูชาอย่างเทศ	184
เทคนิคในงานจิตรกรรม	187
1. การเขียนน้ำ	187
2. การระบายสีท้องฟ้า เมฆ ทิวทัศน์ และเส้นขอบฟ้า	189
3. การวาดภาพโขดหินและภูเขา	191
4. การเขียนภาพต้นไม้	193
5. การเขียนภาพสถาปัตยกรรม	195
6. การเขียนภาพคน	200
7. การใช้สีและโครงสร้างโดยรวม	204
8. การแสดงความสมจริง	205
บทที่ 5 วิเคราะห์การสร้างพระพุทธรูปและงานสถาปัตยกรรมในพระราชประสงค์ของ	
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	212
พระพุทธรูป	212
1. พระพุทธรูปแบบพระราชนิยมรัชกาลที่ 4	213
2. พระพุทธรูปที่โปรดให้จำลองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	219
3. พระพุทธรูปที่โปรดให้อัญเชิญมาจากเมืองสำคัญ	223
3.1 พระพุทธรูปที่โปรดให้อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก	223
3.2 พระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์	225
สถาปัตยกรรม	230
1. แผนผัง	231
1.1 แผนผังเขตพุทธาวาส	231
1.2 แผนผังสีมา	234
2. ลักษณะอาคาร	247
2.1 อิทธิพลศิลปะแบบไทยประเพณีที่สืบทอดมาจากสถาปัตยกรรม	
สมัยอยุธยา	247
2.1.1 อาคารแบบไทยประเพณี	247
2.1.2 อาคารแบบมุกข์ใต้ชื่อ	247
2.2 อิทธิพลศิลปะจีนที่สืบทอดมาจากสมัยรัชกาลที่ 3	248

	หน้า
3. หน้าบัน	249
3.1 หน้าบันแบบไทยประเพณี	251
3.2 หน้าบันแบบอิทธิพลศิลปะจีนซึ่งสืบทอดมาจากสมัยรัชกาลที่ 3	252
3.3 หน้าบันที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตก	253
4. การประดับซุ้มประตู – หน้าต่าง	253
4.1 ซุ้มประตู – หน้าต่างที่รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบจากศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3	253
4.2 แบบที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตก	254
4.2.1 การประดับพระมหาพิชัยมงกุฎซึ่งเป็นเครื่องหมายประจำพระองค์รัชกาลที่ 4 ไว้บนยอดเรือนซุ้ม	254
4.2.2 การทำกรอบซุ้มทรงมงกุฎ	255
5. พระเจดีย์	259
บทที่ 6 สรุปลผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	265
สรุปลผลการวิจัย	265
ข้อเสนอแนะ	268
บรรณานุกรม	269
บรรณานุกรมภาษาไทย	270
บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ	282
ภาคผนวก	284
ภาคผนวก ก	285
ภาคผนวก ข	288
ประวัติผู้วิจัย	293

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	เนื้อหาและตำแหน่งที่ปรากฏในงานจิตรกรรม	100
5.1	การจำแนกรูปแบบและที่มาของพระประธานในพระอุโบสถและพระวิหาร	212
5.2	แผนผังเขตพุทธาวาส ลักษณะอาคาร งานประดับตกแต่ง และพระเจดีย์	230
5.3	ลักษณะชั้นทสีมา สีมันตริก และมหาสีมา	237

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ เนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	14
2.2	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์	23
2.3	โรงพยาบาลศิริธิการในพระบรมมหาราชวัง	25
2.4	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หัวากอ	26
3.1	ด้านหน้าพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	35
3.2	หน้าบันพระอุโบสถวัดบรมนิวาสเป็นลายปูนปั้นรูปมหามกุฏ	36
3.3	ซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	36
3.4	ใบเสมาพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	37
3.5	พระเจดีย์วัดบรมนิวาส	37
3.6	พระประธานในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	38
3.7	พระนรินทร์รายในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	38
3.8	จิตรกรรมฝาผนังผนังสกัดด้านตรงข้ามพระประธานเหนือบานประตู	38
3.9	ภาพคนกำลังแข่งม้า ผนังด้านซ้ายมือพระประธาน	40
3.10	จิตรกรรมฝาผนังผนังสกัดด้านตรงข้ามพระประธานเหนือบานประตู	41
3.11	ผนังด้านขวามือของพระประธานเหนือหน้าต่างบานที่ 2	42
3.12	ตัวอย่างการเขียนซ่อมบริเวณผนังระหว่างช่องประตูด้านหลังพระประธาน	43
3.13	ผนังระหว่างช่องประตูสกัดหลังพระประธาน ด้านขวามือของพระประธาน	43
3.14	จิตรกรรมรูปนักรบจีนบนบานประตูด้านในพระอุโบสถ	44
3.15	ตัวอย่างจิตรกรรมเครื่องตั้งบูชาอย่างจีนบนบานหน้าต่างด้านในพระอุโบสถ	44
3.16	พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	47
3.17	พระพุทธรูปฉลองพระองค์ท่ายพระวิหาร	47
3.18	หน้าบันพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร	48
3.19	ลายปูนปั้นกรอบซุ้มประตูพระวิหารบานกลาง	49
3.20	พระเจดีย์วัดโสมนัสวิหาร	49
3.21	พระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	49
3.22	หน้าบันพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	50

	หน้า	
3.23	ลายปูนปั้นกรอบซุ้มประตูพระอุโบสถ	51
3.24	ลายปูนปั้นกรอบซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถ	51
3.25	ซุ้มมหาสีมาชั้นนอกของวัดโสมนัสวิหาร	52
3.26	ใบเสมาติดผนังล้อมรอบพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	52
3.27	มหาเสมาชั้นในหรือสีมันตริกวัดโสมนัสวิหาร	52
3.28	พระประธานในพระวิหาร	53
3.29	พระประธานในพระอุโบสถ	53
3.30	จิตรกรรมอิเหนาตอนอิเหนาไปเมืองมะละกา	54
3.31	จิตรกรรมบนบานแผละหน้าต่างเขียนเสือให้วัวกลัว	55
3.32	จิตรกรรมบนเสาศระวิหาร	56
3.33	จิตรกรรมบนเสาศาภาพพระสาวกนัมัสการพระบรมสารีริกธาตุในสุญ	57
3.34	จิตรกรรมพุทธประวัติผนังสกัดหลังพระประธานเหนือบานประตู	58
3.35	ผนังสกัดตรงข้ามพระประธาน เหนือบานหน้าต่าง	59
3.36	การปฏิบัติตฤงค์ของพระกรรมฐาน จิตรกรรมด้านขวามือพระประธาน	59
3.37	จิตรกรรมเลียนแบบศิลปะโบราณของอินเดีย	60
3.38	จิตรกรรมพระสงฆ์ปลงอสุภกรรมระหว่างบานหน้าต่าง	60
3.39	จิตรกรรมผนังสกัดตรงข้ามพระประธานระหว่างบานประตู	61
3.40	จิตรกรรมบนบานประตูผนังสกัดหลังพระประธาน	62
3.41	จิตรกรรมบนบานแผละหน้าต่างในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	62
3.42	อุโบสถวัดปทุมวนาราม	65
3.43	หน้าบันพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	66
3.44	ซุ้มประตูพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	66
3.45	ใบเสมาพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	67
3.46	พระเจดีย์วัดปทุมวนาราม	68
3.47	พระวิหารวัดปทุมวนาราม	68
3.48	หน้าบันด้านทิศตะวันออกพระวิหารวัดปทุมวนาราม	69
3.49	ลายปูนปั้นกรอบซุ้มหน้าต่างพระวิหาร	70
3.50	พระสายน (พระใส) พระประธานในพระอุโบสถ	71
3.51	พระเสริม (พระเสริม) พระประธานในพระวิหาร	71
3.52	จิตรกรรมผนังสกัดหลังพระประธานเหนือบานประตู	72

3.53	ผนังซ้ายมือพระประธาน เหนือบานหน้าต่าง	73
3.54	การแห่ناقทางเรือ จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	74
3.55	วินัยสงฆ์เรื่องจีวร จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	74
3.56	ขบวนเสด็จพระพุทธรูปทางชลมารคเหนือบานประตูหน้าต่างทั้ง 4 ด้าน	75
3.57	จิตรกรรมเรื่องศรีธรรมาโศภิต ผนังสกัดหลังด้านซ้ายมือของพระประธาน	76
3.58	รายละเอียดตอนศรีธรรมาโศภิตใช้ไม้หวดพระอาจารย์จนศิระระแตก	76
3.59	จิตรกรรมบนประตูบานกลางด้านในพระวิหาร	77
3.60	จิตรกรรมบนบานประตูเล็กด้านในพระวิหาร	77
3.61	จิตรกรรมภาพสตรีที่เสาพระวิหาร	78
3.62	จิตรกรรมภาพพระสงฆ์ที่เสาพระวิหาร	78
3.63	พระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	81
3.64	มหาสีมาชั้นนอกวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	82
3.65	พระเจดีย์วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	83
3.66	พระพุทธรูปสี่หังคปฏิมากร	83
3.67	จิตรกรรมฝาผนังด้านขวามือของพระประธาน	84
3.68	จิตรกรรมรัชกาลที่ 4 ทอดพระเนตรสุริยุปราคา	84
3.69	พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์	85
3.70	พระราชพิธีกวนข้าวทิพย์	85
3.71	จิตรกรรมบนบานหน้าต่างพระวิหาร	86
3.72	พระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	89
3.73	การประดับซุ้มหน้าต่างพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	90
3.74	พระเจดีย์วัดมกุฏกษัตริยาราม	90
3.75	พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	91
3.76	กรอบซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	92
3.77	มหาสีมาชั้นนอก วัดมกุฏกษัตริยาราม	92
3.78	มหาสีมาชั้นใน วัดมกุฏกษัตริยาราม	92
3.79	พระประธานพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	93
3.80	พระประธานพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	93
3.81	ภาพกลุ่มเมฆที่มีเทวดา – นางฟ้าเหาะแทรกอยู่	94
3.82	ผนังสกัดหลังพระประธานระหว่างบานประตูเรื่องอายตนะ	94

3.83	จิตรกรรมบนบานหน้าต่างพระวิหารเขียนพระสูตรอักษรขอม	95
3.84	จิตรกรรมบนบานผนังหน้าต่างเรื่องพระสงฆ์ปลงอสุภกรรมฐาน	95
3.85	จิตรกรรมที่เสภายในพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม	96
3.86	ภาพเทวดาบอกพระธรรมที่โคนเสาภายในพระวิหาร	96
3.87	ภาพนายตุลาการตัดสินนักโทษที่โคนเสาภายในพระวิหาร	96
3.88	ผนังเหนือบานประตูและหน้าต่างเขียนภาพประวัติพระอัครสาวก	97
3.89	พระพุทธประวัติตอนตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข	98
3.90	พุทธประวัติตอนแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์	98
3.91	ผนังระหว่างบานหน้าต่างเขียนภาพอัครสาวิก	98
3.92	จิตรกรรมบนบานผนังประตู	99
3.93	จิตรกรรมบนบานผนังประตูภาพมหาผล	99
4.1	ภาพหมอยาผ่าศรออกจากประชุมชน พระอุโบสถวัดบรมนิวาส	103
4.2	ภาพบุรุษผู้ชี้ทางดี พระอุโบสถวัดบรมนิวาส	104
4.3	ภาพอุบาสกอุบาสิกากำลังฟังเทศน์จากพระสงฆ์ที่คูเสาสีเหลือง วัดโสมนัสวิหาร	107
4.4	ภาพตุลาการกำลังตัดสินลงโทษผู้อื่นที่คูเสาสีส้ม วัดโสมนัสวิหาร	108
4.5	ภาพพรานกำลังล่าสัตว์บนคูเสาน้ำเงิน วัดมกุฏกษัตริยาราม	109
4.6	ภาพปลงอสุภกรรมบนคูเสาสีนิล วัดมกุฏกษัตริยาราม	109
4.7	ภาพเขียนที่โคนเสา วัดปทุมวนาราม	110
4.8	วิบุพเพกอสูก จากพระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร	113
4.9	ปลงอสุภกรรม จิตรกรรมบนบานประตูหอไตร วัดระฆังโฆสิตาราม	113
4.10	ภาพชุดงคัวัตร เตจิวรีกััง พระอุโบสถ วัดโสมนัสราชวรวิหาร	115
4.11	เนสัชชีกังคฤดงคั พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	116
4.12	เนสัชชีกังคฤดงคั การถึออย่างเบา พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	116
4.13	วินัยสงฆ์ว่าด้วยการเปลี่ยนบาตร ระอุโบสถวัดปทุมวนาราม	118
4.14	วินัยสงฆ์ว่าด้วยอุโบสถกรรม วัดปทุมวนาราม	119
4.15	เนือสัตัวที่ห้ามมิให้ภิกษุฉัน พระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร	121
4.16	เนือสัตัวที่ห้ามมิให้ภิกษุฉัน พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	121
4.17	น้ำอัฐฐบาน จิตรกรรมบนบานหน้าต่างพระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร	122
4.18	จิตรกรรมมหาผลบนบานผนังหน้าต่างพระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	123
4.19	จิตรกรรมมหาผลบนบานประตูผนังสกัดหลังพระประธาน วัดโสมนัสวิหาร	123

	หน้า	
4.20	พุทธประวัติตอนเจ้าชายสิทธัตถะทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง 4	125
4.21	พุทธประวัติตอนประสูติ พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร	125
4.22	พุทธประวัติตอนแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	126
4.23	พุทธประวัติตอนพระเจ้าพิมพิสารถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน	128
4.24	พระยโสชเถระ จิตรกรรมพระวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม	129
4.25	มหาโคปาลสูตร จิตรกรรมพระวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม	131
4.26	อนาถบิณฑิกเศรษฐี พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร	133
4.27	อนาถบิณฑิกเศรษฐี พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	133
4.28	พระกัจจายนะ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	136
4.29	พระกัสสปะเถระ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	138
4.30	พระภูงาจารย์เถรี พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	139
4.31	พระโสมณาเถรี จิตรกรรมพระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	141
4.32	พระกุมารกัสสปะ วิหารพระนอน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	142
4.33	พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ พระวิหาร วัดปทุมวนาราม	145
4.34	รูปโคที่ฐานพระนรินทราย	147
4.35	สัตตรัตนะบนบานประตูประวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	148
4.36	พิธีราชาภิเษก จิตรกรรมด้านซ้ายมือพระประธานเหนือบานหน้าต่าง	150
4.37	พิธีอินทราชาภิเษก จิตรกรรมผนังสกัดตรงข้ามพระประธานเหนือบานประตู	150
4.38	จิตรกรรมปราบดาภิเษกด้านขวามือพระประธานเหนือบานหน้าต่าง	151
4.39	ภาพวาดเรืออัญเชิญกฐินหลวง	154
4.40	เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ในพระราชพิธีพระราชกฐินทางชลมารค พ.ศ. 2408	154
4.41	พระราชพิธีตรีโยมป่วย	156
4.42	พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	157
4.43	พระราชพิธีวิสาขบูชา	157
4.44	พระราชพิธีปลงพระศพพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี	158
4.45	อิเหนาตอนร่วมงานพระเมรุที่เมืองหมันหย่า	162
4.46	ประสันตาเซ็ดหนังและตอนระตูมะงาตายอมเป็นเมืองขึ้นของย่าหรั่ง	163
4.47	ศรีธนญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ลงสระ	166
4.48	ศรีธนญชัยตอนช่างเผือกงาดำและแข่งวาดภาพ	167
4.49	เมืองสุทิสสนนคร พระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	168

	หน้า
4.50 จิตรลดาวันอุทยาน	170
4.51 อ้อยเข้าปากช้าง	172
4.52 หมูเข่าจ๊กหาม เอาคานเข้าไปสอด	172
4.53 ภาพอายุตนะ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	176
4.54 ภาพเทวดานางฟ้าเหาะบนก้อนเมฆพระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	177
4.55 ภาพเทวดานางฟ้าเหาะบนก้อนเมฆพระวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม	178
4.56 เทพชุมนุมที่พระอุโบสถ วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ	179
4.57 เทพชุมนุมตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะพญาวัสวดีมาร พระที่นั่งพุทไธสวรรย์	179
4.58 ภาพเทวดาและนางฟ้าเหาะมานมัสการพระเจดีย์จุฬามณี วัดไชยทิศ	180
4.59 ทวารบาลพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี	181
4.60 ทวารบาลนักรบจีน พระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ	182
4.61 ทวารบาลนักรบจีน พระอุโบสถ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ	182
4.62 ภาพเครื่องตั้งบูชาอย่างจีน หน้าต่างพระอุโบสถ วัดบรมนิวาส	183
4.63 ภาพเครื่องตั้งบูชาอย่างจีน ประตูพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	183
4.64 ภาพทหารยืนถือปืน บานประตู พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	184
4.65 ภาพหญิงชรา นั่งพนมมือ บานประตู พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	184
4.66 ภาพเครื่องตั้งบูชา บานหน้าต่าง พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	185
4.67 ภาพการแต่งกายของทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์	185
4.68 การตกแต่งอาคารแบบตะวันตกในพระที่นั่งอนันตสมาคมหลังเก่า	186
4.69 การเขียนน้ำ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ	187
4.70 ภาพเสาสะพานที่สะท้อนในน้ำ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ	188
4.71 การเขียนน้ำในฉากมารวิชัย วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	188
4.72 การเขียนท้องฟ้าและก้อนเมฆ พระอุโบสถ วัดโสมนัสราชวรวิหาร	189
4.73 การเขียนท้องฟ้าและก้อนเมฆ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	189
4.74 การระบายสีท้องฟ้าในฉากมหาภิเนษกรรม วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	190
4.75 การเขียนเส้นขอบฟ้าและภาพทิวทัศน์ที่เป็นฉากหลัง	191
4.76 การเขียนขีดหินในงานจิตรกรรม วัดบรมนิวาส	191
4.77 การเขียนขีดหินในงานจิตรกรรมพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	192
4.78 การเขียนภาพขีดหินแบบเขามั้ หอไตร วัดระฆัง กรุงเทพฯ	192
4.79 การเขียนภาพขีดหินแบบเขามอ วัดเครือวัลย์ กรุงเทพฯ	193

4.80	การเขียนต้นไม้และพุ่มใบในภาพปลงอสุภะ พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	194
4.81	การวาดภาพต้นไม้ที่วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี	195
4.82	ปราสาทแบบ 2 มิติ พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	196
4.83	ปราสาทแบบ 3 มิติ พระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	197
4.84	อาคารผสมแบบตะวันตก จิตรกรรมพระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	197
4.85	ภาพกระท่อมฝาขัดแตะในพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	198
4.86	ตัวอย่างภาพถ่ายภายในอาคารในสมัยรัชกาลที่ 4	199
4.87	การเขียนภาพอาคารแสดงมุมมองแบบใหม่ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	200
4.88	ภาพอิเหนาฉายกริช พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	201
4.89	ภาพกษัตริย์ในศรีธรรณชัย พระวิหาร วัดปทุมวนาราม	201
4.90	ตัวอย่างภาพบุคคลในพระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	202
4.91	ตัวอย่างภาพบุคคลจากพระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	202
4.92	พระสงฆ์ปลงอสุภะ จากพระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร	203
4.93	สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ พุทฺธสิริ)	203
4.94	ภาพรัชกาลที่ 4 ทรงส่องกล้อง พระวิหาร วัดปทุมวนาราม	203
4.95	บรรยากาศของงานจิตรกรรมในพระอุโบสถ วัดโสมนัสราชวรวิหาร	204
4.96	การถ่ายทอดความสมจริงในภาพวาด พระอุโบสถ วัดโสมนัสราชวรวิหาร	205
4.97	ภาพวัดปทุมวนารามในเรื่องศรีธรรณชัย	206
4.98	บางส่วนของสวนในตอนพระเจ้าพิมพิสารถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน	207
4.99	การจัดสวนในพระราชอุทยานสราญรมย์	207
4.100	ภาพพระราชพิธีลอยพระประทีป	208
4.101	ภาพถ่ายพระบรมมหาราชวังจากฝั่งสนามไชยก่อนที่จะรื้อพระที่นั่งภูวดลทิศไฉย	209
4.102	พระราชพิธีคเชนทร์ศวसन	209
4.103	ภาพถ่ายเก่าแสดงแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันออก	210
5.1	พระสัมพุทธสิริ	213
5.2	พระสัมพุทธโสมนัสวัฒนาวดีนาถบพิตร	214
5.3	พระประธานในพระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม	214
5.4	พระพุทธรูปชริมงกุฏ	215
5.5	พระสัมพุทธพรณี	216
5.6	พระพุทธรูปหังคปฏิมากร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	220

5.7	พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์จากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ	220
5.8	พระพุทธรูปที่รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างจำลองพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์เพื่อประดิษฐาน ในซุ้มจระนำ พระปฐมเจดีย์	221
5.9	พระทศพลญาณ พระประธานพระอุโบสถวัดบรมนิวาส	224
5.10	พระสาयน์ พระประธานในพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม	226
5.11	พระเสริม พระประธานในพระวิหาร วัดปทุมวนาราม	227
5.12	เสมานั่งแทน วัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	236
5.13	ซุ้มเสมาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	236
5.14	มหาสีมา วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	241
5.15	สีม้นตริก วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	241
5.16	ภาพถ่ายบรรยากาศของวังสระปทุมและวัดปทุมวนาราม	244
5.17	พระศรีมหาโพธิ์และโพธิ์มะระที่อยู่ท้ายพระวิหาร วัดปทุมวนาราม	246
5.18	พระวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	248
5.19	พระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม	249
5.20	หน้าบันพระอุโบสถวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ	250
5.21	หน้าบันพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ	250
5.22	หน้าบันพระอุโบสถวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ	251
5.23	หน้าบันพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ	251
5.24	หน้าบันพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพฯ	252
5.25	หน้าบันพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ	252
5.26	ซุ้มทรงบรรพแกลงหน้าต่างวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ	253
5.27	ซุ้มทรงอย่างเทศหน้าต่างวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ	254
5.28	ซุ้มประตู – หน้าต่างพระอุโบสถ วัดบรมนิวาส	254
5.29	การประดับพระมหาพิชัยมงกุฎที่กรอบซุ้มประตูพระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร	255
5.30	กรอบซุ้มทรงมงกุฎประตูพระวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	255
5.31	พระมหาพิชัยมงกุฎ	256
5.32	เครื่องประดับยศที่รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้สร้างขึ้น	258
5.33	เปรียบเทียบพระเจดีย์ในวัดทั้ง 5 แห่ง	259
5.34	มาลัยเถา พระเจดีย์วัดบรมนิวาส	260
5.35	เครื่องบนพระเจดีย์วัดมกุฏกษัตริยาราม	260

	หน้า
5.36 พระเจดีย์วันเวลี ศิลปะลังกาสัมัยอนุราชปุระ	260
5.37 บัณฑิตา 3 ชั้น เจดีย์ทรงระฆังวัดช้างล้อม ศรีสะเกษ	261
5.38 มาลัยเถา 3 ชั้น เจดีย์ทรงระฆังวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	261

สารบัญญภาพลายเส้น

ภาพลายเส้นที่		หน้า
3.1	ลายเส้นแผนผังเขตพุทธาวาสวัดบรมนิวาส	34
3.2	ลายเส้นแผนผังเขตพุทธาวาสวัดโสมนัสราชวรวิหาร	46
3.3	ลายเส้นแผนผังเขตพุทธาวาสวัดปทุมวนารามราชวรวิหาร	64
3.4	ลายเส้นแผนผังเขตพุทธาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	80
3.5	ลายเส้นแผนผังเขตพุทธาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม	88
5.1	การเปรียบเทียบแนวแกนแผนผังของวัดทั้ง 5 แห่ง	232
5.2	แผนผังวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	233
5.3	แผนผังวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	234
5.4	อาคารแบบมุขเด็จจำลองใต้ชื่อ	248
5.5	อาคารแบบกะเทาะเสาประเภทมีปีกนกและมีฟาไลโดยรอบ	249